

SZERKESZTIK:
KESZLER JÓZSEF, REINER FERENCZ és SCHÜTZ MIKSA.

Előfizetési ára:

Egész évre 6 frt. — Félévre 3 frt.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP

Évenként 20 iv zenemelléklettel; több arckép és képzőművészeti melléklettel.
Egyes szám ára 20 krajczár.

Szerkesztőség: Váci-utca 3. sz.

Kiadóhivatal: Gránátos-utca 6. sz.

TARTALOM.

ZENE: BÁTOR SZ. *A Faust-zenéről* — M.:
Louis Lacombe. — Zenészet hírek.
SZÍNHÁZ: Színházi hírek.
KÉPZŐMŰVÉSZET: NYÁRI SÁNDOR: *Hans*
Makart. — CASTOR: *Kritikai hangok Munkácsy*
festményéről. — Képzőművészeti hírek.

A FAUST-ZENÉRŐL.

A NEMZETI színház igazgatósága a jövő hónapban a Faust-tragédiát szándékozta előadni, s úgy, mint minden nagyobb német színpadon, valamint a bécsi Burg-színházban is, azt a hozzá tartozó zenével adják elő: épp úgy reméljük, hogy a nemzeti színház se fogja majd elmulasztani a már rég óhajtott Margit-tragédiát, a hozzá illő zenével kapcsolatban színe hozni s így közönségünknek tökéleteset nyújtani. Persze nem úgy értjük, a mint azt Volkmann «Richard» zenéjével tette, mely előadásra különben még visszatérünk. — Goethe maga is kívánt tragédiájához zenét; azt a Faust első előadása alkalmával Eberwein Károly Faust-zenéjével hallotta előadni. Faust, Goethe, e legsajátságosabb művének első megjelenése óta, a rokonművészetekre rendkívüli hatást gyakorolt s így a zenére se maradhatott költeménye messzeterjedő hatás nélkül, mely hatás ösztönül szolgált és oda működött, hogy a költemény eszmétségét és tartalom-gazdagságát úgy a zenében, mint a festészetben is megérzékítse. Eddigél azonban ennek tökéletes megfejtséje még nem sikerült, nem bírnak a költeményhez méltó Faust-zenét, valamint nem vele egyrangú Faust-illustrációt, habár elsőrangú művészek foglalkoztak e problémával s egyes részekben szép eredményt mutattak is fel. Bajos volna e kérdés felől döntő véleményt kockáztatni; legfeljebb elemezni lehet, e probléma megfejtséhez szolgáló eddigi kísérleteket és az analysisből, valamint a titokteljes költemény sajátságából határozatot levonni. Jelenleg csak is a zenét tartjuk

szem előtt, mert a festészet egyetlen irányát, t. i. a költemény főjeleneteinek illusztrálását megváltoztatni úgy sem lehet.

A zenénél ellenben már az a kérdés is fölmerül, hogy milynemű legyen a compositio: symphonia, opera, vagy zenedráma.

Tulajdonképen a Faust-zene se tartalmazzon többet a Faust-költeménynek zenére legalkalmasabb helyek és jelenetek megzenésítésénél, de oly genialis mesterek, mint Wagner, Berlioz és Liszt se választották ez utat és a Faust-zene problémájának megzenésítését különféleképpen kísérelték megoldani. — Lehet-e symphonikus, vagy operai kidolgozású művet Faust-zenének nevezni? Altalános értelemben igen, mert ezek a művek is a Faust-eszméből indultak ki és a költemény alakjait és érzéseit zeneileg is kiakarják fejteni; de szoros értelemben sem a symphonikus, sem az operai feldolgozás a «Faust-zene» nevét meg nem érdemli. Létjoguk van; ez kétségtelen, de a probléma megfejtsére nem alkalmasak.

Wagner, Berlioz és Liszt valamennyien Goethetől nyerték az impulzust Faustnak zenei tárgyalására, sőt Wagner Párisban Faust-nyitányát első tételnek skicizirozta egy leendő Faust-symphoniához. Sok tekintetben a symphonia túlszárnyalhatja a többi zenei formákat és vele egy harmonikus összhatást idézhet elő, a mit az opera és zene-dráma el nem érhet; Faustban a symbolikus elem az, mely a symphonikus kidolgozást még megtűri. Oly szerzeménynek van a legtöbb létjoga, mely Faust-nak egész allegorikus tartalmát egybevonná. Ezen értelemben Beethoven tizedik symphoniája a maximumot jelezte volna.

Tegyük föl, hogy ő azt ki is viszi, Faust-nak rendkívüli fájdalmait egy adagióban még nagyszerűbben írja meg, mint azt a kilencedikben tette, azonkívül a mély gondolatú költeménynek talányait és a dissonantiákat a hangszerezés legnagyobb művészetével jellemzi, — még akkor Beethoven sem teremthette volna meg a Goethe költeményével egyrangú Faust-zenét. Olyan démoni erőnek és a gonosz princípiumnak oly erős karakteristikáját Beethoven rendkívüli lángesze sem lett volna képes visszatükröztetni; de ő külön-

ben, kimondhatjuk bátran, sohasem határozta volna el magát oly költemény megzenésítésére, mint «Faust», mert az ő mélyerkölesű, minden ledérségtől idegenkedő szívével az olyan alakok, mint «Faust», vagy «Don Juan» éppen ellenében állottak; Mozartnak sem felejtette el soha, hogy ő egy «Don Juan»-t választott hősiül.

Olyan mozzanatok, mint az éles mephistói gúny, Margaretha föltétlen odaadása, a legművésziőbb, legtisztább szívben nem találhattak volna visszhangot.

Egészen másként vagyunk az operai kidolgozással; a költeményt alpnak tekintti, hatását az ének, kísérlet és operai kiállítással akarja növelni és mindezzel mit tett «Faust»-ért? Semmit! Mert a drámák operákba való átalakításának az a kedvezőtlen következménye van, hogy a fényes kiállítású opera a drámák egyszerűségét csökkenti. — És ha mégis veszünk, mi Gounod operája Goethe tragédiájával szemben? Egy mesterséges színpadi nap halvány sugarai a napvilághoz arányítva. A költő világában előforduló alakokra, mint az emberfölötti Faust, a diabolikus Mephisto, a magasztos földi szellem, a csodálatos Famulus és Margarethára az operában alig hogy ráismerünk; egyszóval a költemény mélyelműsége az operában nem létezik s így «Faust»-zenének a Gounod operáját nem tarthatja senki. Spohr «Faust»-ja inkább a népmondához símul, mint Goethehez, különben is a lágyszívű Spohr-nak az ördög jellemzéséhez szükséges energia hiányzott.

Sem a symphonia, sem az opera nem oldhatják meg a «Faust»-zene problémáját, ezt csak a zenedráma teljesítheti és a legtöbb kísérlet is ez irányban történt. Goethe csak ilyen zenét kívánt, mely épp úgy mint az «Egmont-zene», a költeményt egészíti ki; sőt Ekermannak meg is jelölte ama zeneszerzőket, kiket ő a «Faust» legalkalmasabb zenei magyarázóinak tartott, első sorban Mozartot, másodikban Meyerbeert. Az Ekermann-nali beszélgetések az 1823. egész 1832-iki évek közt vannak. Mozartra, a ki ez időben már meghalt volt, Goethe e nyilatkozata csak úgy vonatkozhatott, hogy a «Don Juan» megteremtője a rokon Faust-mondába

legmélyebben hatott volna be, hogy Mozart az ő mélyelműsége és humorgazdagságával és minden szellemi és démoninak erős kifejezésével, a Faust-tragédiához is a legszebb hangokat találta volna.

Meyerbeer akkori időben írta olasz operáit és rendkívüli tehetségének híre tőle csak jeleset és jót váratott. Némi tekintetben Goethe itt se csalatkozott; ha csak «Ördög Róbert»-ben a szellemies elem jellemzésére, a «Hugonották»-ban a lángoló szenvedélynek elragadó kifejezésére gondolunk, rögtön megtaláljuk, hogy Meyerbeer is sokat tehetett volna a Faust zenéjéért, de a tökéletes megoldása a problémának szerintünk se Mozartnak, se Meyerbeernak nem sikerült volna.

Az a nézet, hogy egy operai zene-szerző oly művet, mint «Faust» nem zenésíthet meg, alaptalan, mert Faust színpadi darab, persze nem annak készült, mert Goethe eleinte a színpadról lemondott; de végre az első részt mégis a színháznak szentelte, és e perctől fogva követelt is színpadi zenét, még pedig praktikus, a különböző részekhez szorosan csatlakozó jelentékeny compositiót, mely a színpad határait mindig figyelemmel kísérfje, s ez olyan feladat, melyre csak egy sok oldalulág jártas drámai zeneszerző volna képes.

A «Faust»-zene eddigi kísérletei, két különböző irányhoz tartoznak; az egyikhez olyan zeneművek számítandók, melyek arra szorítkoznak, hogy az egyes jelenetekhez a szükséges melodramai kísérletet nyujtsák, és hogy tisztán practikus színpadi céloknak megfelelőhessenek, míg a másik irányhoz a többé-kevésbé önálló compositiók vehetők, a melyek megkísérlik a nagyszerű költemény mélyebb értelméhez közelebb jutni, s így magasabb lendületnek emelkedni. «Faust» oly különös költemény, hogy egyszer az egyik, máskor a másik nemét a zenei illusztrációjának szükségeli, úgy hogy olyan «Faust-zene», a mely csak egyiknek a két irány közül hódol, nem felel meg céljának.

Mindenekelőtt itt «Faust» első részét a másodiktól elválasztani kell; mert az első rész határozottan több színpadi zenét követel, mint a második. Az első részben is oly jelenetek fordulnak elő, a melyeknek az egyszerű kíséret nem tesz eleget, s azért a zene önálló előléptetését kívánják. Olyan jelenetek a nyitányon kívül a földi szellem megjelenése, a Mephisto megigézése, a börtönjelenetnek vége stb. stb. Mint Beethoven «Clärchen» halálát és «Egmont» álmát különös művészettel, Mendelssohn «Szentivánéji álomban» a költeménytől függetlenül a tündérvilágot ecseteli, épp úgy a «Faust» szerzője is, ilyen jelentékeny helyeknél, a zene-dráma színvonalára emelkedjék.

Sajátságos állást foglalnak el ama dalok, melyek a költő által már formájuknál fogva is, daloknak lettek írva, és az előadásoknál még sem énekelteknek, azon egyszerű okból, mert csak kevés színész tud egyszersmind énekelni. Így «Margaretha» fonóda, a dal a «Thulei király»-ról, Mephisto bolhadals, továbbá a Mater dolorosa stb., ezeket egy valódi Faust-előadásnál mind énekelni kellene.

Az operának a tragédiával szemben azon előnye van, hogy ott e dalok éneklése kötelezett. Gounod ennek nem vette

mindig legjobb hasznát, így «Margaretha» szende naiv jellemével meg nem egyező kokett walczer és Mephisto által a drasztikus bolhadal helyett egy ügyetlen ariát az arany hatalmáról énekelte.

Nagyobb feladatot találja zene-költő «Faust» második részében. Minden felvonás önálló compositiót kíván, mely több évi munkába kerülne. Részletekbe bocsátkozni most itt nincs helyén és nagyon messzire vezetne, de az egyszerű megnevezése ama jeleneteknek is elégséges arra, hogy fogalmat adhassunk, mily nagy hatáskörre találhatna itt a zene; itt van «Ariel és a szellemek», «Faust álma és ébredése», «Páris és Helena», az anyák nagyszerű megigézése, a császári udvar álarczos bálja, «a Homunkulus», a classicus Walpurgis éj, a poetikus tengeri ünnepély, «Philemon és Baucis», az angyalok s démonok közti harc, stb. stb. Ha majd valamikor egy színház, a színpad egész művészi és decorationalis apparátusával fölfegyverkezve, a második részt előadja, csak akkor fog ama magasztos cél szembeütni, mely itt a zene előtt áll. De ennek megzenésítésére csak egy ember lett volna képes, s az WAGNER RICHARD, ki ha a helyett, hogy rendkívüli tehetségét a Nibelungen-trilógiára vagy a Parsifal-ra fecsérfi, azt inkább «Faust»-nak szenteli és kápráztató, művészi hangszerelését itt is bebizonyítja, akkor a «Faust-zene» problémája is meg lett volna oldva.

Az eddigi «Faust-zene» kísérletek közt kiválik főképen két compositió, a melyek tisztán practikus céloknak hódolnak és leggyakrabban a «Faust-költemény» előadásánál használtatnak. Az egyik Eberwein Károly «Faust-zenéje», a másik Lindtpaitner Péter József; az első nem más, mint közönséges karmesteri csinálmány, mely úgy látszik a költemény iránti kegyeletből nem igen mer önállóan fellépni; Goethe idejében mindig e zenét használták «Faust» előadásainál és a bécsi Burg-színház is hagyományilag Eberwein zenéjét használja. — Lindtpaitner «Faust-zenéje» amannál többre becsülendő, mert bensőbb értelmet és a költeménynek szorgalmasabb tanulmányozását árulja el. Lindtpaitner «Faust-nyitánya» sokkal nagyobb biztossággal vezet bennünket Faust gondolat-világába és hatalmas szellemi küzdéseibe, mint akár Eberwein, akár Gounod nyitánya; a kíséret Faust álmához, a boszorkány kalandos működése, továbbá dalai szerzése és hangszerelése olyan önállóan lépnek elő, hogy figyelmet és tiszteletet érdemelnek. A nemzeti színháznak határozottan Lindtpaitner «Faust-zenéje» ajánlható. Már csupán tiszteletből Goethe költeménye iránt, minden tradícióval szakítani kellene s a helyett, hogy a legszebb német költeményt egy schablonszerű és elavult zenei kísérettel adnák elő, azt inkább egy eleven és gyakran eredeti szellem által áthatott zenével látnák el. Fölemlíthető még a többiek közt Radziwill Antal herczeg és Löwe Károly Faust-compositiói, a melyek közt Radziwill herczegé Lindtpaitner Faust-zenéje mellett a leghasznavehetőbb.

«Faust» második részének megzenésítésére két nagy zeneköltő vállalkozott; Schumann Róbert és Pierson Henrik

Hugó angol zeneköltő, a kinek Faust-zenéjét majd minden nagyobb német városban, mint Hamburg, Berlin, Boroszló, Frankfurt és Lipcsében nagy tetszés közt adták elő; és ideje volna, ha a mi philharmonikusaink is e szép művet zeneközönségünknek bemutatnák. Schumann «Faust» első részének csak egyes jeleneteit zenésítette meg és a szerző által is csak a hangverseny-teremnek van szentelve.

E művet tavaly a zenekedvelők társulata hangversenyén hallottuk előadni.

«Faust» nyitánya és az első részhez való zenéje a nagy mester egyik gyöngébb műve, míg a második része a legmagasztosabb compositiói közé tartozik.

BÁTOR SZ.

LOUIS LACOMBE.

SAINT-VAAST-LA-HOUCUE-ban csak pár napja, hogy egy ritka zenész életét oltotta ki rövid idő alatt a tüdővész. Louis Lacombe szigorú meggyőződésű zenész volt, a ki soha sem áldozott a divat változatos szépségeinek. És ez annyit jelent, hogy művészi élete hasonlított az apostoléhoz; zaklatott volt az telve, félreismeréssel és mellőzéssel a közönség részéről és csak nagy ritkán megvilágítva az öröm egy eltévedt sugarától. Egyetlen elégtételét és megnyugvását rendíthetlen hitében találta fel.

Egész életében kétszer hitte, hogy célját, melyet annyit küzdött, elérte. Először *Manfred*-jával vonta magára a nagy zenészek figyelmét. Drámai szimfonia volt az, melyet nagy sikerrel adtak elő a Conservatoireban. Fájdalom, éppen azon időben, midőn a legdistingáltabb és a legtisztább gondolatú komponista hírében állott, támadt az a szerencsétlen gondolata, hogy zongora virtuóz akar lenni. És egész pályája abból állt, hogy az előadó művész háttérbe szorította a nagy komponistát; a virtuóz tapsaiért és hírnevéért odaadta a komponista nemes dicsőségét.

Louis Lacombe született 1818-ban november 26-án. Tizenkét éves korában a párisi Conservatoireban zongoraosztályában, melyet Zimmermann vezetett, elnyerte az első díjat. Francia- és Németországban tett fényes művészi körút befejezése után Bécsben Czerny Károlynál tökéletesítette tehetségét; ugyancsak Bécsben tanulta a zeneszerzést. Több évi távollét után visszatért hazájába, hol nemsokára több nevezetes műtette nevével híressé. Írt quintetteket, sonátákat, triókat, hangversenydarabokat és két drámai szimfoniát (*Manfred* és *ARVA VAGY A MAGYAROK*). Szerzeményei közül néhány nagy feltűnést keltett. Egyebek közt a *Torrent*, *Étude en octaves*, *l'Ondine et le Pêcheur*, *Marche des racleurs* és *les Harmonies de la nature*.

Ugyanakkor a színpadon próbált Lacombe szerencsét. Tudjuk, hogy mily nehéz volt akkor fiatal komponistának a színházakba bejutni. Lacombe egy jelentéktelen egyfelvonású operával kezdte színpadi pályafutását. *Madonná*-ját 1861-ben adták először, meglehetősen szerény sikerrel. Rögtön utána Paulin Niboyet drámájához írt zenét, melyet a kis Saint-Marcel színházban adtak elő Bocage vezetésével.

1878-ban másodszer kaczérkodott vele a szerencse. A kiállítás alkalmával a szimfoniai hangversenyeken rendkívüli sikerrel adták *«Saphoját»*. Neve ismét felszínre került. Lacombe jogosan hihette, hogy számára is elérkeztek a népszerűség szép napjai, kiindulva az őszinte csodálók ama kis csoportjából, mely környezte. A kiállítás után Sapho-törédékei a Conservatoire hangversenyein szerepeltek. De a megdöbbentően gyors feledést senki sem tudja megmagyarázni! Balszerencséjének kell azt tulajdonítani, mely sohasem szűnt meg a szegény komponistát üldözni.

Lacombe több művet, több befejezett operát hagyott hátra, többek közt *«Winkelried»*-et, melyet most télen kellett volna Genfben színre hozni és a *«Nürnbergi kádár»*-t; azonfelül szimfoniákat, oratóriumokat és sok már ismeretes dalt és kisebb zenedarabokat, melyek szerény körüket tekintve kiválóknak nevezhetők. Talán akad egykor e zenei messiásnak oly profétája, a ki hivatva érzi magát a hátramaradt kéziratokat felkutatni és a félreismert zenészeknek posthum igazságot szolgáltatni.

II.

ZENÉSZETI HÍREK.

~ EGNER ADOLF szepes-iglói zenetanártól *«Tátrai Emlékek»* cím alatt három füzet zongoraszerzemény (ezek nagy és kis zenekarra áttéve is kaphatók) jelent meg. Az I-ő füzet tartalma: 1. Csónakázás a Csorbai-tavon. 2. A tengerszem csücsön. 3. Búcsú Tátrafüredtől. 4. Emlékezés a Lucsivnai fürdőre. 5. Holdvilágos éjjel a Halas-tónál. A II-ik füzet tartalma: 6. Kárpátegyesületi Induló. 7. A Dobsinai jégbarlangban. 8. Kirándulás Tátrafüredről a Nagytarpataki vízeséshez. 9. Téli nap Új-Tátrafüreden. 10. Egy nap Husz apónál Poprádon. A III. füzet tartalma: 11. Hymnus a Kárpáti-muzeum alapításának ünneplésére. 12. Virágos-kert a felkai völgyben. 13. Első kirándulás a Nagyszalóki csücsra. 14. A tátrafüredi kápolna. 15. A zergevadászat. Minden füzet 24 lap terjedelmű és ára 2 frt. A tiszta jövedelem 20°/₁₀₀-át a Kárpátegyesület kapja a szolgálatban szerencsétlenül járt vezetők segélyezésére. Megrendelhetők a szerzőnél Szepes-Iglón.

~ A PESTI NEMZETI DALKÖR f. hó 18-án a zenedvelők termében, Bellövics Imre karnagy úr vezetés alatt, dalestélyt tart.

~ A NAGYSZEBENI MAGYAR DALKÖR e hó 11-én tartotta meg ez évi rendes harmadik dalestélyt az alábbi műsorral: 1. *«Szerecs házdát»*, férfi kar ENGESSZER M.-tól. 2. *«Vonó hármás»*, (2 hegedű és brács) BEETHOVEN-től; előadták: Dr. Boros Gábor, Mike Géza és Dományáncz Péter urak. 3. *«Csigány-nők kardala»*, «Traviata» című dalműből; vegyes kar VERDI-től. 4. *«Gordonka négyes»*, WERNER-től; előadják: Forstmeier R., Thomándl J., Meyer E. és Dományáncz P. urak. 5. *«Népdalok»*: a) «Lekaszáltak már a rétet», b) «Messe kélik a Duna», c) «Zöld berekben szépen szól», d) «Csupp hej galambom», (vegyes kar) ÁTIRTA DOMÁNYF. 6. *«Andante con variationi»*, (vonó négyes) SCHUBERT-től; előadják: Dr. Boros Gábor, Mike Géza, Weinhold Károly és Dományáncz Péter urak. 7. *«Pepitint bohózat»*, férfi kar MÁRKBREIT-től.

~ WIENIAWSKI HEGEDŰJE. Hubay Jenő a napokban egy világhírű hegedű birtokába jutott. Ez Wieniawski Henriknek egy Amati-hegedűje, melyet Hubay az özvegytől 6000 frankért vásárolt meg. Az 1873-iki bécsi világhiállításán ennek a hegedűnek adták a szakértők az elsőséget az

összes kiállított értékes régi olasz hegedűk között. Hubay Jenő már most három híres hegedű birtokában van.

~ SERLY LAJOS, a népszínház karnagya, operettejének első felvonását, melynek római tárgyú szövegét Rákosi Jenő írta, befejezte.

~ A MAGYAR NYITÁNYZENE-pályázatra Márkus József tanácsjegyzőhöz 14 pályamű érkezett be a következő jellegűvel: 1. *Sírvá vigad a magyar.* 2. *Phoebus.* 3. *Hazádnak rendületlenül.* 4. *X. Y. Zs.* 5. *Zengő dalokból.* 6. *Nincsen szebb nyelv.* 7. *Húzd, ki tudja.* 8. *Dalában él a nemzet.* 9. *Dal, dal, dal.* 10. *Excelsior.* 11. *Florestan.* 12. *Hagyjatok sírni.* 13. *Tempora mutantur.* 14. *A népdal forrása a magyar zenének.*

~ MASSENET Paul Collin *«Apollon aux Muses»* című költeményéhez tenor és zenekar számára befejezte a zenét. Először adatik Norwichban a nagy zeneünnepélyek alkalmával Maas-szal az ujonnan felfedezett tenoristával. Ezután Párisban kerül előadásra Talazac-cal.

~ BRÜSSZELBEN Reyver *«Sigurdja az e saisonbeli ismétlése»* alkalmával nagy és tüntető tetszésben részesült a Théâtre de la Monnaie-ban. Az előadás a régi szereposztással ment és a közönség élénken tapsolta Caron, Bossmann és Dechamp énekesnőket és Jourdain, Grasse meg Renánd urakat. Gunther Devriès helyett Séguin énekelte nagy hatással.

~ AZ OLASZOK nagyon termékenyek kezdenek lenni az operette terén. De amily termékenyek, oly szerencsétlenek. Három ily olasz operetté bukásáról veszünk hírt. Velenczében, a Rossini színházban Casinaghi *«Mary lucivandiera»*-ja és Federici *«Un'antica Legge di Scozia»*-ja és Triestben Palmieri *«Il Nuova Don Giovanni»*-ja az első előadásokon nagy fiacot szenvedtek.

SZÍNHÁZI HÍREK.

~ A VÁRSZÍNHÁZAT szombaton október 4-én nyitották meg Várady Antal *«Histrók Budán»* című drámai prólogjával és Offenbach *«Férj az ajtó előtt»* operettejével. Mint rendesen a megnyitó előadásokból, úgy ez alkalommal sem lehetett a nyújtottakból mérvadó bírálatot mondani. A személyzet csak részben mutatta be magát és a működők is oly alakban, mely a képességökre való igazságos következtetést teljesen kizárja. Várady prólogját játszani nem lehet; az csak a deklamálást teszi próbára. *Szirmai* erős hanggal, meglehetősen jó pathoszszal, csak hogy túlzott színpadiassággal szavalt. *Lubinszky* e tekintetben még túltett rajta, csak hogy szögletes, egészen fejletlen gesztikulációja kedvezőtlen benyomást tett. *Rélthey* úgy beszélt, mint egy ventriloquista. — Az operettben legelőnyösebben *Margó Célia* k. a. mutatta be magát. Hangja friss, üde és kellemes csengésű, előadása finom és decens; játékának biztossága és természetessége a fiatal kezdőnőnél általános feltűnést keltett és igen szép várakozásokra jogosít. Feleki úr szerencsés kezéről ad tanúságot a kisasszony acquizicziója. *Cservári Ilka* k. a. sehogy sem felel meg. Csupa modorosság és izléstelenség minden mozdulata és ilyen öltözködése is, ami fiatal színésznőnél nagy baj. Hangja halvány, előadásában nincs kellem. Szeren-

csétlenül vezette be magát. *Balogh Árpád* ügyes játékban, de ott is sok simítani való van még. Hangja kis terjedelmű és erőtlen. A francia szók helyes kimondását nagyon ajánljuk neki, mert ismétlődés esetében a hanyagság és léhaság számlájára fogjuk írni. A kis zenei apróság betanulásával nagyon meg lehetünk elégedve. Az összejátékok, különösen az ensemblek énekléséhez semmi kifogas sem fér és tekintve a kevés próbát és a rövid időt, *Sellei Gyula* karnagy úrnak őszinte elismeréssel kell, hogy adózzunk, ki az est programjának tartalmához még egy csinos betétet is járult, melyet *Margó* k. a. sikerült előadásban a megnyitó kiemelkedő részletévé emelte. Sellei nagyobb érdeme a zenekar tanításában fekszik, mely szintén kielégítően debutált; az érdem annál nagyobb, mivel ugyane zenekar a színpadon való működésével igen szomorú árnyéket vetett maga elé. A közönség Felekit zajosan hívta az előadás végével.

~ KÁPOLNAI JÁNOS, a népszínház veterán tenoristája a mult szombaton búcsúzott el tőlünk *«Hoffmann meséi»*-ben, a közönség és pályatársainak óvációi között. Kápolnai egészen végig igen jól volt diszponálva. Ugyanezt mondhatjuk Hegyi Arankáról is, a ki a bábu jelenethen úgy csicsereggett, mint egy kis pacirta. A többi szereplő a régi volt, kivéve Antonia anyját, a kinek parthieját ezúttal Aranyossyné énekelte; éles hangja lehetővé tette, amit elődeinél nélkülözünk, t. i. hogy a tercetben egyáltalában hallható volt. Ez a szerep különben ép oly nehéz, a milyen haládatlan, mert a szereplő a háttér képmájában való célszerűtlen elhelyezése miatt oly távol esik a zenekartól s többi két szereplő társától, hogy aránytalan nagyságú hanganyaggal kell bírnia arra nézve, hogy énekszólamát kellőleg kidomboríthassa. Kápolnai úr a kolozsvári nemzeti színházhoz szerződött, mint operanékes s ha ott is oly hasznos tagjává válik a színháznak, a milyennek itt kilencz évi működése alatt bizonyult, akkor csak gratulálhatunk a kolozsvári színház új acquisitiojához. A zenekar nem volt teljes; ha már elnézzük a t. hogy hárfá nincsen, hogy a vonóhangszerek csak kis számmal vannak, de legalább teljes harmóniát szerződhetnének arra az egy előadásra. A meglévő zenészek különben derekasan teljesítették, mind saját, mind a hiányzó köteleességét.

~ A VÁRSZÍNHÁZ IGAZGATÓSÁGA előadásra elfogadta dr. Ferenczi Zoltán a kolozsvári egyetem magántanárának népdramáját, *«Az arany kakast»*.

~ A NÉMETH SZÍNHÁZBAN a lefolyt hetet Geistinger asszony érdekes vendégfellépései töltötték ki. Kezde sorozatát Dumas-fils *«Kaméliás hölgy»*-ével, a valódi szerelmenek a bűnös életet megváltó pusztíthatatlan apológiájával, hogy azután az operettben mutassa be fényes alakításainak galériáját és hogy a budapesti publikum előtt is mutassa, hogy milyen rendkívüli és sokoldalú az ő tehetsége. Midőn Geistinger asszony a színpadra lépett, mindenki át volt ama érzettől hatva, hogy ha nem éppen nagy, de mindenesetre rendkívüli művészi jelenséggel van dolga. Geistinger asszony a *«Kaméliás hölgy»*-ben nem mondható nagynak. Talán ő sem hiszi azt el magáról, de Margueritje anynyiban felette érdekes volt, hogy az operette és dráma-világában az universalis tehetséget comparative mutatta be. Ezen Marguerite külsőleg fényes és imponáló színpadi alak volt és ebben mi is megadjuk a művésznő hírének azt, amit magának a nagyságból vindikált. Hang, alak, a beszéd művészete pazar mennyiségben áll rendelkezésére a drámai nők kiállítására, és nagyjában teljes megelégedésünkkel adózzunk ennek a kaméliás hölgynek. De a lélek működésének hatása

a fényes külsőségeken nem látszott meg. A szenvedély eruptív eleme vagy gyenge a kitörésre, vagy pedig az a ragyogó külső oly merev, hogy nem engedte magán át azt a nagy és elfojthatatlan szenvedélyt, mely a drámai jellem egyetlen életetője; a szenvedély deliriuma nem ment át a hangra, arcra és mozdulatokra, hogy azokat a konvencionális életfunkcióktól a megváltozott érzelmek szolgálata alá hajtsa. Nélkülöztük tehát a szerelemnek mint mindent absorbeáló és mindent átható szenvedélynek, a kaméliás hölgy lényének vezető motivumának hatalmas és meggyőző ékesszólását. Így tehát Geistering asszony eme alakítása vendégszereplését eseménynyé nem tette. Hogy Geistering asszonyt csodáljuk, erre csak második fellépése adott alkalmat, midőn oda tért vissza, a honnan genieje szakadt, az operette körébe. A művészet és a kritika filiszterei még most is abban a téves hitben leledzenek, hogy e pikáns műfajban nagyok lenni nem lehet. No, hát ébredjenek az illetők pruderiájokból, mert Geistering Mária nagy operetteszínésznő. Szándékosan választottuk a színésznő kifejezést, mert az énekesnőt, az operette-énekesnőt nálunk a nagy hang után szokták megítélni, nem pedig az előadás után. Geistering asszony mögött 25 éves operette-énekesnői mult van. Ezzel számolva, senki sem ment azzal a várakozással a színházba, hogy énekprodukcziót fog hallani. De bámulni kell azt a páratlan művészetet, melylyel Geistering asszony azzal a sokat fárasztott, elhasznált hanganyaggal bänni tud, melylyel a hallgatónak ritka műélvezetet nyújt. A könnyed operette-alakokat megnemeseíti és kiragadja azokat ama selejtes légkörből, melyben a librettisták dolgoznak. Így lett a «Fledermaus» Rosalindájából az a finom, szellemes és pikáns nő, melyben oly őszintén gyönyörködünk. Az első felvonás terzettében és a harmadik felvonás duójában a pointírozás és nuanceolás remekait hallottuk, melyhez csakis Judic előadása hasonlítható. — A koldusdiák Symonja játék dolgában bevégzett alakítás volt. Kissé komolyan vette, de ennek fejében oly határozott férfiassággal vitte a szerepet keresztül, mely az e fajta szerepeknél páratlan. A nadrágba bujtatott színésznők mindig többé kevésbé asszonyok. Geisteringné férfi volt minden ízében. A szenvedélyes mozzanatokat a legtöbb operette-hősnők ellenében nem markírozta, hanem odadóan játszotta. A második felvonás végén mint orozslán rohant a kivont karddal a szászok pengéi közé és kiutasításának jelenetét a fájdalom, szégyen és büszkeség felséges arckifejezésével hozta jellemző kifejezésre. Játék tekintetében Symonját Blaháné fölé helyezzük. Az énekrészek között legbecsesebb volt a második felvonásbeli ária előadása. Mozdulatai nemesek, tartása büszke, helyenként festői volt. Offenbach «Párisi élet»-ében szintén inkább elegáns és mégis természetes játékával mint énekével ragadta el a közönséget. Legkisebb hatást és tetszést «Boccaccio»-ban keltette művésznőnk. A szerep nagy énekrészét az ügyes parlandókkal kevésbé lehetett maszkírozni, a pajzán jókedv és a második felvonásban megkívánt pajkos humor sem sikerült, és hogy ismét mi is

összehasonlítsunk, Boccaccióban határozottan Blahánénak nyújtjuk az elsőség pálmáját. — Geistering asszony mellett a német színház tagjai derekasan működtek közre. A «Kaméliás hölgy»-ben ugyan nem, mert abban minden egyes tagnak csak hibáit láttuk. Basel úr Armandja zilált, torzított alak. Gelling öreg Duvalja végtelenül unalmas volt. Kivételt csak Dienstl k. a. képezett, kit még a kis komorna jelentéktelen szerepében is szívesen látjuk a színpadon. Az operetteben pedig Thaller úr remekelt. Az eddig bemutatott négy alakja óriási derűtségre adott mindig alkalmat. Ollendorffja a legjobb volt a főváros valamennyi Ollendorffjai között. Humora természetes, karakterisztikus és kouplett előadása kifejező és szellemes. Úgyes rögtönző és találékonyság a komikus situációk kiaknázásában. Thaller úr a német színhás legszerencsésebb acquizicziója. Igen jó Fabbiani úr is és a nők között Atzger k. a., ki élénk, talán nagyon is élénk játékával és szép énekével sok taptot kapott és érdemelt. Ugy Herger k. a. is. A koldusdiák Laurája ismert jó szerepe, de Fiamettája különösen játék dolgában nem elégtett ki.

HANS MAKART.

Az osztrák festők koryphäusainak legnagyobbja, a modern művészet egyik leggeniálisabb mestere: *Makart* október 3-án esti 9 órakor megszünt élni.

A későbbi chronikusnak talán több anyagot fog nyújtani ama megdöbbenés, melyet Makart halála a közönségben szült, mint talán maga a mester halála; mert Makart individuális helyzeténél, művészi titáni erejénél és ábrándos szelleménél fogva a nagyközönséggel tökéletesen egyesült, ennek kedvenczévé vált. Makart mesteri munkái leginkább a hölgyek előtt idézték elő a határtalan enthusiasmust, kiknek diktátora volt a divatban is épp úgy, mint Eugénia Párisban. Makart-kalap, Makart-toll, Makart-csokor seholsem hiányozhatott és a Makart-mütermen naponta magába foglalta a művész számtalan tisztelői nagyrészét, kik a mestert tisztelték, ecsetjét és művét bámulták. Ez az oka, hogy Makart halálának híre eleinte nem igen akart valószínűnek hangzani és midőn kétségkívül bebizonyult a szomorú hír, mily sokan hitték e szomorú hírt egyszerű álomnak! Vajha ez maradt volna!

Makart 1840 május 29-dikén született Salzburgban és így most élete 44. évében állott. Csak egy arasznyi tér az, melyet ő mint művész töltött be; de ezen aránylag rövid időnek megszerezte a hervadhatlan babért, rokonságba hozta egy *Tizian*-nal, *Correggió*-val és *Paolo Veronese*-vel. Ki hinné első sorban azt, hogy az a Makart, ki 30. évében tünt fel a művészet egén, mint mester, a ki egy új és maradandó fényt terjesztett a festőművészetre, akinek koloritje és dekoratív munkája egy *Tizian* hasonmunkájával méltán emelhető párhuzamba, hogy ez a

Makart 30. éve előtt valóban igénytelen munkát végzett, és nyíltan tudja a világ azt is, hogy ugyanezen Makart élete 18. évében, röviddel azután, hogy mint tanítvány a bécsi képzőművészeti akadémiába felvétetett: — *innen tehetség hiányában elbocsáttatott!*

1850-ben Münchenbe ment *Piloly*-hoz, ki Makart tehetségét felismerte. Látjuk most már ebből, hogy milyen ritkán értik meg egymást az emberek! És hogy *Piloly* Makartban nem csalódott, azt ennek mestere oldalán készített munkája: «*Lavoisier a fogságban*» bebizonyította, mely munka Makart ritka coloristikus tehetsége mellett tesz tanúságot. 1862-ben Londonba, később Párisba utazott, mely idő alatt és után több munkát készített, melyek azonban a középszerűség niveaúján felül nem tudtak emelkedni. «*Julia a ravatalon*» megszerezte művészi nevét és a kép ma is a bécsi belvedere legkitünőbb munkái közé tartozik.

1860-ben Bécsbe hívatott és azóta itt működött. A «*Modern amorettek*» után a «*Florenzi pestis*» következett, mely munkája megnyerte a művészek sympathiáját és a közönség lelkesedését. A színpompa, melyet a mester ezen munkáján kifejtett, unikumnak nevezetett, meghódította a szíveket és azok, kik szerencsések voltak e képet látni, ma is lelkesedéssel emlékeznek meg a hatásról, melyet előidézett. A termékeny és oly nagytehetségű művész a legzajosabb ovátiók tárgyává lett, midőn «*V. Károly bevonulása Antwerpenbe*» című munkája napvilágot látott; e munkának azonban nem csupán a gyönyörű colorit és a megkapó dekoratív szerepe meg hírnevét, hanem azok a bájos nőalakok, melyek plastikai visszaadása és a színek legharmonikusabb alkalmazása a művészet legremekőbb alkotásai közé emelték.

Ezen munkájával azonban a művész tetőpontját látszott elérni; az ez után következő «*Öt érszék*» öt egyes meztelen leány alakot mutat, melyek az előbbi képek gyenge és kevésbé sikerült ismétlődései. Ennél sokkal hatásosabb volt «*Diana vadászata*», mely kép egy csoport meztelen asszonyt mutat, szenvedélyes mozdulattal üldözve egy vízbe menekülő szarvast, melyet nymphek vettek oltalmukba, — mely képen egy tropikus tájkép mutatkozik az élvsovár szemnek nagyszerű pompájában és páratlan rendszerében. «*A négy érszék*» című képcyclost az elhalt művész már nem tudta befejezni.

Az az ábrándos Makart a gyermekkorából megmaradt épp oly ábrándosnak élete utolsó percéig, miről képei tulnyomó része tanuskodik. A fantázia vezette ecsetjét, — de ironja ezalatt sokat szenvedett!

«*V. Károly bevonulása Antwerpenbe*» című képen csak a szakértők bírták észrevenni a borzasztó hibát, melyet Makart elkövetett, és e hiba a rossz compositióban és még rosszabb rajzban rejlik. Persze volt a mesternek egy másik, a nagyközönséget meggyőző és e hibákat eltakaró eszköze, amely eszköz elvakítja a szemeket, elrabolta az észet, az ész nem működött és a szív fogva volt. Ezen eszköz Makart leghatalmasabb fegyvere volt: a festékkeverés és a colorit, amely téren ő utólérhetlen korszakunkban.

Nincs Európának olyan művésze, ki a festékkeverést úgy értse, a valódi, az igazi színt úgy eltalálja, mint Makart; de nem is létezik korunkban oly művész, ki a decoratiófestészet terén Makartot árnyékba helyezhetné, avagy vele egyenlő magasságba lenne helyezhető. Makart ezen eszközökkel és ezen oldalról takarta el a rossz contourát, melyet még egy festész-növendéktől is rossz néven lehetne venni.

De éppen azon körülmény, hogy néhez sikeres munka után a közönség felkarolta a mestert, ez kedvenczévé lett és talán el is kényeztette: Makart az impulzus hatása alatt ritka szorgalommal nagyszerűt és sokat dolgozott, — de későbbi munkáinál sem tagadható el, hogy a rajz és a contura a colorittal lépést haladni nem tudott és élénk volt — mondjuk ki — a kellemetlen contrast, melyet egy remek festmény és ennek rossz rajza képezett.

Makart legremekebb és legnagyobb képé határozottan a díszmenet, amelyet a királyi pár ezüstmennyezője alkalmából Bécs városa rendezett; ily képet *Rubens* óta a világ még nem látott. A mesés színpompa, a nagyszerű változatoságok a ruhákon, a dísz gazdagsága leirhatatlan. Makart fantáziája volt mindennek a lelke, ő megválasztá a szükséges szöveget, ő készíté a ruhák terveit és értette az egész ünnepélyt ama mesés pompával felruházni, melyet az csakugyan mutatott, s mely csak egy Makartban szülemlik meg, hogy annál szilárdabb gyökeret verjen.

Mint minden művésznek, úgy Makartnak is meg voltak ellenségei, vagy mondjuk inkább irigyei. Nem volt ezeknek igazuk a mesterben *csak* a gyengeséget felismerni, ezt hirdetni, míg egészséges erejét, hatalmas alkotó tehetségét hallgatással jutalmazták. Ép oly kevésbé volt igazuk, mint azoknak, kik a mestert előnyeiért egy *Tizian* és *Rubens* mellé emelték és hibáit figyelmen kívül hagyták.

Makartnak két nagy hibája volt. Az első, miként említettük, hogy meglehetősen rosszul rajzolt, ebben nem gyakorolta magát, nem is tanulta tovább. A másik hibája az, hogy az általa nagyszerűen összekevert és hatásos festékek a vásznon nem maradtak meg eredetiségükben. *«A florenzi pestis»*, most 14 éves mű; e kép hatalmas eredménye és magasztos híre jóval tovább élt, mint a mű maga; mert a festék repedez és szétmállik. A képek idővel változnak; színük a hamuszürkébe megy át és végre tönkre jut. *Van Dyck* is maga keverte festékeit; de más methodusa lehetett, mint Makartnak, mert *Van Dyck* képei mai nap is épek.

Még egy harmadik hibáját is emlegetik a mesternek, s ez az, hogy az architektura terén kudarcot vallott. Igaz, ez tagadhatatlan. A párisi salonban kinevezték azzal a kastélyllyal, melyet ott kiállított, mert ennek kivitele mesés milliákat nyelne el, másrésről practicus oldala nincs és valóban kivihetetlen.

A művilág sohasem tekintette Makart műépítészeti munkáit komoly munkáknak, hanem a mester privát passióinak; hogy Makart szenvedélyvel dolgozott az ilyen munkákon, azt ezelőtt két héttel magam is tapasztaltam a mester műtermében, hol egy goth-templom félig kész tervét te-

kintettem meg. A homlokzatok mítsem mondók; de annál többet ér a metszet, melyen a belső dekoráció egész pompájában tárul elénk. Egy másik, szintén félig kész munka, faldísz mutat pompejii-stylban, mesés színpompával, megkapó díszszel és mesterileg kivitt részletekkel, egy lainzi nyaraló számára. Hisz az építészeten is helyt állott Makart a decoratív terén, — hogy a facade nem sikerült neki, azt hibájául felróni nem lehet; mert nem az ő tere, hanem csak szenvedélye volt. E tekintetben ő maga egyszer így nyilatkozott: *«A vezérlő gondolat, mely alkotásaimnál betölt, az összhangzó szép ábrázolása. Nem képzelhetem a képzőművészet egyik ágának remekét sem egyedül, hogy a többivel ne lenne összefüggésben. Az én ideálom az összes képzőművészet összehatásában rejlik. Fájdalom, a műépítészek nem tudják magukat elhatározni a festészet nagyobb alkotásai számára tért nyitni. Csak Hansen, a parlament építője bír még, hasonlólag az előtte lebegő antik mintákhoz, a művészet versenye irányában érzékkel.»*

Igy nyilatkozott Makart, párhuzamot emelve a festészet és műépítészet között. Mily igaza volt, hogy az építészek csak kevés tért nyitnak a festészet számára! De ép oly igaz az is, hogy az ilyen nyilatkozattalre csakis olyan művész lett volna jogosult, a ki esetleg a feladatnak meg is tudna felelni. Erre pedig Makart legkevésbé volt képes. A Michel Angolok kora megszűnt, csak egy mythicus rege és a fenálló műemlékek tudatják, hogy egy Michel Angelo, művész mint festész, szobrász és műépítész egyaránt létezett.

Nem ez volt Makart tere, csak fantáziája és talán hiúsága vezette őt e tere, hogy a rózsailat által ittas főt a töviskoszorú felébredszre ábrándos álmából.

Makart, mint munkáin észrevehető, *Correggiót*, *Veronese* Paolot és *Tiziant* mélyen tanulmányozta és tökéletesen ismerie. Nagy szenzációt keltett akkoriban *«A bacchusmenet»* című óriási munkája, mely munkának *Tizian*-nak 1516 után készített *Bacchus-művei* szolgálhattak alapul, miért is tisztelői *Tizian* mellé emelték.

A decoratív terén halhatatlanná tette magát, és ha hozzá hasonló nagyságot akarnánk keresni, vissza kellene menni a középkorba. Munkái mindenkor nagyszerű hatással bírtak, melyekért a közönség rajongott s melyek napról-napra emelték a magasba. Iskolája és iránya új volt. Az idealismus volt művészetének alapja, a realismus ki volt tökéletesen zárva; alkotásai rendesen fantasztikusak voltak; bölcsőjük csak egy Makart szelleme lehet, habár mindenki tudta, hogy a képek valóssággal nem is létezhetnek. Az elsatnyult idegizetre jótékonyan hatottak művei, melyek új életet kölcsönöztek, felvillanyozták az ért, hódítottak messzeföldön, — habár nem ritkán a frivolitást is szemére vetették. És az volt a mester szerencséje, hogy e szemrehányással nem törődött, szabad tért engedett művészetének számára és a korlátokat a legnagyobb közönyösséggel elhárította.

30 éves korában lett ismeretes, ekkor lett a viláé és 44 éves korában meghalt. És hogy e rövid 14 év alatt mily sokat, mily jót alkotott, arról munkái ta-

nuskodnak, melyek közül itt néhányat felsorolunk: *«Amorettek»* (gróf Pálffy Jánosnál), *«A hét halálos bűn»* (Landau bankárnál Florenz), *«Cornaro Katalin»* (nemzeti múcsarnok Berlin), *«Cleopatra»* (múcsarnok, Stuttgart), *«Cleopatra halála»* (Leitenberger báró, Bécs), *«Diana»* (Amerika), *«Julia»* (Belvedere Bécs), *«Gretchen»*, *«Bacchusmenet»* (Langraf, Bécs), *«Abundantia»* (Berlinben, magánbirtok), *«Anégy évszak»* (Oroszország), *«A nyár»* (Meyer, Berlin), *«Az öt érzék»* (Miethke, Bécs) és ezeken kívül számtalan mű létezik magánbirtokban.

A mester műtermében levő képek még nem készek. Ezek között a *«Nibelungen»* cyclusa szürkével szürkén festve remekmű és *«A tavasz»*, társa a *«Nyár»*-nak, szintén nem kész, de ezzel helyreütötte a csorbát, melyet a mester nevén műépítészeti munkái ejtettek. A *«Tavasz»*-ról más alkalommal fogunk írni.

A gyászt, mely Ausztriát érte, az egész világ osztja, mert Makartban a világ legnagyobb mesterei egyike halt meg. Dicsősége fénypontján érte utól a halál és ez a szerencse a szerencsétlenség között; mert mások a fordulóponton sülyedni kezdenek és felette keserű a dicsőség után a gúny, melyben a bukott genie részesülni szokott.

Makart mint a bécsi képzőművészeti akadémia *rendes tanára* halt meg; sajátos játéka ez mégis a sorsnak! Ott lett ő később *rendes tanár* mint férfi, ahonnan mint ifju tanuló *tehetség hiányában kiutasították!*

A nagy mester ravatalánál nemcsak Bécs és Ausztria, hanem az egész művészvilág gyászol! Egy mozgalom indult meg, mely Makart szobrára gyűjteni fog! A mester tisztelőinek lesz alkalma a kegyelet adóját leróni.

Nyáry Sándor.

KRITIKAI HANGOK MUNKÁCSY FESTMÉNYÉRŐL.

II.

(Befejező közlemény.)

MUNKÁCSY képén, a jelen pillanat szerencsétlen megválasztása mellett még a kompositió is kedvezőtlenül sikerült.

A foltok felosztása által a kép három részre osztott, mely három egymás felett levő övet képez. A felhőzet sötét, a csoportozat legsötétebb, a földrész világos foltot képez. A kompositió legfőbb hibája az, hogy az alakok a kép közepén egy végig nyúló sötét foltot képeznek, melyen a levegő sem képes keresztül törni.

A remekműnél megkívántató kompositiói folytonosság teljesen hiányzik belőle. Pedig, a jó kompositió oly tulajdonságú, mint a láncz; abból egy alakot elvenni annyi volna, mint a láncznak egy szemét elszakítani. Ilyenkor a jó kompositió, ép úgy mint a láncz, összeomlik.

Már pedig Munkácsy eme képén, ha elveszünk is egy alakot, — legkivált a tömeg közül, — az inkább előnyére szolgálna, nem hogy összeomolna miatta a kompositió. Más szóval nincs meg benne a folytonosság.

Ezen állításom igazolása végett példával fogok élni.

Ha János apostol eltávoznék is azon helyről, hol most mozdulatlanul áll, a

Krisztust siratók csoportja épen nem érezné hiányát; azon esetben is, mint most, zavartalanul megtarthatnák mozdulataikat, és tovább sírángozhatnának.

A kezében dárdát tartva ülő római katonája is eltávolozhatna, a cselekvény kifejezése még sem szenvedne csorbulást. Tehát ezen alakok a kompozíciónak nem képezhetik láncszemeit. Kiestek a szerepből.

Kísértsük meg Rubens «Keresztfáróli levétel» című festményének egy alakját is eltávolítani. Ha ezt tesszük, az egész csoport összeesik, mert az alakok egymásra vannak utalva, s így mindegyiknek van szerepe. Itt, mint remek kompozíció-nál, egy alak sem fölösleges.

Munkácsy képénél, Mária, Mártha és Magdolna alakjai között már van egy kis összefüggés; de Magdolna ruhájának ízléstelen végződéséből nem lehet megérteni lábainak hajlását.

Krisztus alakja, a baljánál levő gonosz, és János apostol alakjai, három egymás után következő unalmas függélyes vonalat alkotnak; pedig, a párhuzamos vonalaknak ily feltűnő módon történő használatát kerülni az aesthetika legfőbb követelménye.

A remekműnek megfelelő kompozíció kívánalmairól sokat kellene írnom, hogy annak alapján teljesen kifejthetném a Munkácsy képén előforduló kompozíció helytelenségeit. Inthogy azonban czélom csak általános vonásokban ismertetni e mű előnyeit és hátrányait: áttérek annak meghatározására, vajjon Munkácsy ezen kompozíciója által kifejezte-e a tragédiát, melynek kifejezést adni legfőbb czélja volt.

Krisztus, mint a tragédia hőse, képezi a tragédia okát és okozatát; tehát ő körülfejlődik a cselekvény. Ennélfogva: a festményen Krisztus alakjának a tragédia hőseit kell feltüntetni.

S ezt Munkácsy valóban feltüntette.

Krisztus remekül festett arca kifejezi a tragédia hőse jellemének fenségét, melynek áldozata lett.

A vad csoport, mely megvetőleg tekint a katasztrófa áldozatát; a hóhér, létra és baltával; a lelkiismeret önvádjával küzdők, és a kereszt alatt sírángozók, kifejezik a tragédiát.

A tragédia szövevényébe enged pillantani az alakok által kifejezett pathos is, mit Munkácsy lavateri studiummal mesterileg tudott kifejezni. A pathos tökélyét Krisztus fájdalmas arcában érte el, mert ez kifejezi jellemének fenségét: a magaszottságot, a bölcsességet, a küzdést és a hitben való megnyugvást.

Ez után következnek a két tanácsos arckifejezése, kik Kaifás főpap mellett, az esemény megvitatásába merülve haladnak előre. Általában, ezen két alak az egész alkotás legsikerültebbjének tekinthető. Ugy látszik, Munkácsynak ezek voltak legkedveltebb alakjai, mert a legnagyobb szeretettel és a legsikerültebb bravúrral vannak festve. Fejeik valamennyi között a legszebb studiumok, s legszebben s legfinomabban vannak festve. A finomság, a profilban levőnél még inkább nyilatkozik mint a másíknál.

Mint mondtam, a pathos ezeknél is igen jellemző. Az egyikben fölébredt a lelkiismeret önvádjá, s kétkedik az ítélet helyességében; a másik ellenben, még min-

dig megrögzött a hitében, s igyekezik a kétkedőt megnyugtanni az iránt, hogy a mit tettek, azt helyesen tették.

A hóhér arca, jellemének hű kifejezője. A butaság, a durvaság, és az érzéketlenség nyilatkozik azon.

Ezen elősorolt arczok pathosai legkövetkezetesebbek a tragédiához; a többié már a mű szemlélőjének képzelő tehetségére van bízva.

Krisztustól jobbra és balra van fölfeszítve s kötözve a két gonosz.

Ezen két alak sajátosságosan hat reánk.

A gonoszág kifejezésével oly egykedvűen lógnak a keresztfán, mintha nem is ők lennének azok, kiknek kezeit és lábait oda szögelték. Semmi szenvedés, semmi küzdelem nem látszik rajtuk; olyanok, mintha érzéketlen bábok volnának.

Ha Krisztus nyugodtan tűri sorsát a kereszten, — nem feltűnő előttünk, mert ismerjük jellemének fenségét; de hogy az elvetemült gonosz is oly kiváló jellemet tanúsítson, az hihetetlen előttünk. Ez annál inkább hiba, mert Munkácsy a tőrés jellemében nem különböztette meg Krisztust a gonoszoktól. Oly szörnyű kint csak Krisztus képes panasz nélkül elszenvedni, s nem a közönséges ember.

Lélektanilag nagy hibának tartom azt is, hogy Mária, a szenvedő fiának oda-szögelt lábaira teszi kezeit, s arra fejt. Hisszük-e azt, hogy egy anya, ki fiát szereti, a szenvedését még fokozni is képes legyen? Ez oly nagy hiba e képen, hogy ennek látása fájdalom érzetét kelti föl bennünk, mert tudjuk, hogy sebes lábainak fájdalmát Mária, a fejének ránehezedése által inkább növeli.

Mint az egész képről, úgy a három fölfeszített alakra is — kivéve a fejeket — elmondhatjuk, hogy a színezés és a rajz fordított arányban állanak egymással. A mily arányban tökéletesebb a színezés, azon arányban rosszabb a rajz. Szín a rajznak, s rajz a színnek lesz áldozata.

Az alakok arányai jók, de rajzából hiányzik a finomság.

A képről eddigelé megjelent ismertetések csak úgy szűr alatt pedzették, hogy az alakok boncztni rajza hagy még egy kis kívánni valót hátra; mi azonban kimondjuk egész nyíltan, hogy nagyon sok kívánni valót hagy hátra.

Az izmok határozatlanul válnak el egymástól; sőt itt-ott teljesen hiányzanak. Az izmok kiindulási s tapadási helyöknek bizonytalansága, valamint azoknak egymás fölött és egymás mellett létre jövő körvonalainak homályossága bizonyosságot szolgálnak arról, hogy Munkácsy több draperiát szokott festeni, mint aktot.

A boncztni megfigyelés hiánya minden alakon észrevehető. Hogy csak a nyakat említsem fel, annak izmai közül Cucularis és Sterno-cleido-nak alig van nyoma.

A kezek és lábak, kivéve egyet vagy kettőt, a legkedveltebbes diletantizmussal vannak festve. A két tanácsos keze és lába; az ülő római keze és lába; Krisztus és a két gonosz kezei és lábai; szent János lába; a háttérben levő torzfejek, s az azokhoz tartozó végtagok oly silányak, hogy még csak említésre sem érdemesek.

Kaifás mellett egy alak lába már annyira felületes, hogy csupán egy kis világos szín odadörzsölése által van jelezve, hogy ott lábfejnek kell lenni. Krisztus

jobbja felől felfeszített gonosz karja és keze szintén nagyon kezdetlegesek.

A háttérben levő «megtérő római» mozdulata nagyon színpadias, s valamint ennek alakja, úgy a dárdájával a tömeget visszatartó római katonának alakja is teljesen silány. A háttérben, a hegy mögött föllállított katonák pedig, gyermekkorunk játékeit juttatják eszünkbe.

A kereszt, melyre Krisztus feszítve van, távlatilag hibás, a mennyiben annak felső része, a kereszt közepétől kezdve, leg-alább is 25 foknyira van a néző felé csavarva. A kereszt ezen elcsavarodása által aztán, Krisztus alakja is ugyanezen processuson megy keresztül, a mennyiben annak teste a kereszt előlapjához simul.

Kellemetlenül hat reánk az is, hogy Kaifás arca azonos Krisztus arczával; majdnem egyenlő kifejezés honol mindkettő arczulatán. Jól esne látnunk, hogy a képen csupán Krisztus arca magaszatos, s nem azonosított az egy nálánál kisebb lélekkel.

A fehér ló, melyen Kaifás ül, szintén sok hibát tüntet föl. Egyik fő hibája ennek az, hogy az első lábak közül a belső túlságosan hosszú; úgyanynira, hogy ha az innenső felemelt lábát leteszi, éppen a másik lábának patájára lép.

A hibák egész sorozatát lehetne még felhozni, de elegendőnek tartom a leg-főbbeket fölemlíteni; a mennyiben ugyanezt téve a kép előnyének megismertetésénél is, nem akarok igazságtalanságot elkövetni.

A laikus bizonyára már ezen hibák elősorolása után is, bizalmatlan álláspontot foglal el velem szemben; mert kíméletlen szókimondásaim után ítelve azt hiszi, hogy az érdemet el nem ismerve, Munkácsy híres művét teljesen le akarom rántani az Olympus magaslatáról.

Hiszem, hogy soraim olvasói meglepetve veszik e rövidke bírálatot, mert eddigelé — csak a sorok közé rejtve egy-egy hibának fölfedezését — minden közlemény a dics-hymnusnak zengedezésével kürtölte e műnek nagyszerűségét. Ha azonban e zengedezéseket készpénzül elfogadjuk, a külföld vagy vakoknak, vagy honfiúi rajongóknak fog bennünket tartani. Műtélő képességünket is nem a legszebb színben tüntetnénk fel.

Azonban az elmondottakkal korán sem akarom azt jelezni, mintha Munkácsy ezen képe nem lehetne műbecsű. E műnek előnyei teljesen egyensúlyozzák annak hátrányait s így a kép még mindig megmarad műbecsűnek.

Ezen festmény, dacára a szembeöltő hibáknak, mégis elragad mindenkit; egyenlő büverővel hat mindenkire.

Vajjon miben rejlik e műnek megoldása?

A felelet igen egyszerű:

Munkácsy, ezen újabb művének előállításánál annak hatását tartván szem előtt, oly világítást s oly erős, zamatos színeket használt, hogy az alakok plasztikusan kiválnak a vászonból s mintegy a közönség elé lépnek; s ez adja azt a varázst, mi által mindenki elragadtatik.

A színek mindenütt oly mesterileg vannak összeegyeztetve, hogy egymásnak tűzét fokozzák. Színezése művészt és laikust egyaránt elragad.

Munkácsy finom érzékkel tudja megválasztani, hogy mit kell kiemelni s mit kell alárendelni. A mely részletet ki akar emelni, azt ügyes technikájával s hatásos színeinek erejével valóban ki is emeli. A plastikát ragyogó színeinek erejével és technikájának bravourja által könnyűséggel hozza ki. Ugyancsak ügyes technikája által tudja sikeresen feltüntetni a lefestett tárgynak anyagát is. És az anyagnak hű visszatükrözése az, mi az egész műnek oly elragadó varázst kölcsönöz. Annak meglepő valósága ragadja meg figyelmünket s az család ajkainkra az entuziasmus kifakadásait. Annaira természetes, mind ennek a hatása, hogy szinte megfeszülünk a tényleges igazról s csak az igaznak hatását keressük. Mert jellemző Munkácsy eme festményénél az, hogy ő a kivitelben nem annyira az igazat, mint inkább csak az igaznak hatását óhajtott kiemelni. És ezáltal: ő nem a felfeszítést, hanem annak hatását állította elő.

A keresztet valóban fából vannak; a ruhák valóban oly szövöttek, mint minőt Munkácsy festeni akart. Egyik-másik arc valóban hús és csont; de a három fölfeszített teste már nem hús, csak a hatása olyan, mint a húsé. Különösen az egyik látó karja nem is kar, hanem csak folt, mely a kart helyettesíti.

Mily sikerült Magdolna ruhája! A zöldes-kékbe játszó bársony valóban a bársony anyaga. Mily remek a két tanácsos minden ruhadarabja! A technikának legszébb bravourjával van visszaadva annak anyaga és milyensége.

Júdás alakja és annak tagjaihoz tapadó ruházata igen szép: a redőzet ügyes kivitelben van előállítva. De a háttérben levők ruházata, ép úgy, mint minden részletük, oly gyöngye kivitelű, hogy hinnünk kell, hogy Munkácsy már megúnta a kép festését, mikor ezeket festette.

A kép előnyének kiemelése által tehát világos előttünk, hogy miért kelt e mű oly nagy érdeklődést s miért beszélnek arról az ajkak oly elragadtatással. E festmény hatásra volt szánva s hatást valóban kelt is. A cél el van érve.

De minő sors vár akkor a művészetre, ha abban nem az igaz után, hanem csak annak hatását elérni törekedünk? Nem bizonyítják-e kézzelfoghatólag a középkori remekművek, hogy csak az a mű marandó becű, melyben az igaz legfőbb kifejezését nyeri? Rafael, Michel Angelo, Rubens és a nagymesterek egész sora nem fejeztek-e ki minden vonásuk által igazat? Rafael vagy Dürer által festett egy kéz, vagy lábfejben nincsen-e minden igaz kifejezve? Nem találjuk-e föl a bőr alatt a csontot, annak alakját és az izmokokat?

E nagy mesterek, műveik által az igaz nyelvnek ékesszólásával beszélnek hozzánk s így nem csak mi, hanem miként a múlt, úgy a jövő kornak emberei is megértik őket.

Ha a középkori remekművek szemlélete által keltett szent ihlettel lépünk Munkácsy képe elé, önkéntelen elebben ajkainkon az a kérdés, hol van ebben az igaznak tökélye?

Ha megköveteljük a szobrászatban, az építészetben, a zenében, a költészetben, hogy az egész mű egységes hatása mel-

lett a részletek is művészi kivitelűek legyenek, úgy a festészetben sem tehetünk kivételt; mert «a remekmű oly részek rendszere, melynek majd minden darabja alkotott».

Munkácsy képéről, az elmondottak alapján összegezve annak előnyeit és hátrányait, igen könnyen megítélhetjük, vajjon remekmű-e az; vagy általában fogalmat szerezhetünk magunknak a mű becsülésének fokozatáról.

Munkácsy ezen képének legfőbb előnye az, hogy kifejezi a tragédiát és a színt-foltok remek összeállítását, valamint az anyagnak sikeres nyilvánulása által bámulatos hatást idéz elő. Hátránya pedig az, hogy a tárgy momentuma nem kedvező, a csoportosítás nem szép és a rajz — kevés kivétellel — gyenge, vagy teljesen rossz.

Általában az egész művet jellemezve, rövid szavakkal mondhatjuk: remek dekoráció. Tehát nem remek mű!

CASTOR.

KÉPZŐMŰVÉSZET HÍREK.

~ PACZKA FERENCZ festőművész hazatért Rómából, hol «*Milla mennyegzője*» című nagy történeti festményét befejezte. Paczka képe, mely most Aggházi epreskerti műtermében áll, az őszi kiállításon lesz látható.

~ AZ ORSZ. MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT választmánya a nyári szünet után első ülését szept. hó 30-án este tartotta Ipolyi Arnold püspök elnöklése alatt. Jelen voltak: Barabás Miklós, Benkő Kálmán, Berzeviczy Albert, Gerlóczy Károly, Groetschel Imre, Keleti Gusztáv, Kovács Mihály, Ligeti Antal, Lipthay Kornél, Morrelli Gusztáv, Perlaky Kálmán, Spányi Béla, Szalay Imre, dr. Takács Lajos, Tölggyessy Arthur, Vastagh György és dr. Szmrecsányi titkár, mint tollvivő. Keleti Gusztáv a társulat igazgatója részletes jelentésben vázolta a társulatot érdeklő eseményeket, a nyári szünet folyamán. Kiemeljük e jelentésből, hogy az igazgató s a titkár augusztus hó első felében Krakkóban jártak, hogy az ott virágzó lengyel történeti festészet képviselőivel, első sorban Matejkóval, a nagyhirű mesterrel, állandó összeköttetést hozzanak létre. Ez utazásnak kedvező eredménye volt, mert a legkiválóbb művészek biztató ígéretet tettek, s már az őszi kiállításon több jeles festménnyel fognak részt venni. A jövő év elején pedig Matejkónak «Brandenburgi Albert meghódolása I. Zsigmond lengyel király előtt» című festménye lesz kiállítva. A társulat München- és Párisban is összeköttetésbe lépett, még pedig jó sikerrel. Párisban Gerome elnöklése alatt bizottság alakult, mely a társulat kiállításaira értékes festményeket fog küldeni.

~ NEMES ELIZ grófnő, festőművésznő, pompás kis műtermet rendezett be magának pestmegyei szent-tamási jószágain, melyben most egész sor szép festményen dolgozik. Kettőt ezek közül az orsz. kiállításra készít, melyek egyike egy nagyobb női arckép, a másik «A látogatás» címet visel, s tárgya a magyar népeletről van merítve.

~ A MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZET AZ ORSZ. KIÁLLÍTÁSON. Az 1885-iki budapesti kiállítás képzőművészeti és műrégészeti orsz. szakbizottsága a múlt héten a sugáruhi műcsarnok tanácstermében RÁTH György elnöklése alatt ülést tartott, melyen a nagy számban megjelent bizottsági tagokon kívül az országos bizottság részéről MATLEKOVITS Sándor elnök, gróf ZICHY Jenő másodelnök és SCHNIERER Gyula kiállítási igaz-

gató voltak jelen. A tanácskozmány első tárgyát a kir. József-műgyetem tanácsának a kiállítás oktatásügyi szakosztályához intézett átirata képezte, melyben a kiállításon való részvételét ahhoz a felételhez köti, hogy az e célra szánt nagy értékű műszerek, gépek, minták és rajzok tűzmentes elhelyezést nyerjenek, tehát a kiállításához szükséges tér ne az oktatásügyi szakosztály faépületében, hanem vagy a nagy iparsarnokban, vagy a képzőművészeti szakosztálynak szánt külön épületben jelöltessek ki. Mint-hogy a tömeges bejelentések folytán az iparsarnokban már nem áll hely rendelkezésre, az országos bizottság a képzőművészeti szakbizottsághoz küldte át véleményadás végett ez átiratot. A bizottság beható eszmecsere után tekintettel arra, hogy az orsz. kiállítás műcsarnokában a képzőművészeti és műrégészeti tárgyak az összes termeket egészen be fogják tölteni, de meg e tisztán művészi tárgyakkal emelt épületben a műgyetem kiállításának összhangot zavarná, ennél fogva a szakbizottság egyhangúlag a kérelem teljesítése ellen nyilatkozott. Dr. Szmrecsányi Miklós jegyző ezután bemutatta a képzőművészeti csoport részére eddig érkezett bejelentéseket. E szerint mostanáig 129 művész 270 művet jelentett be. E szám bejelentési határidő leteltéig, november hó 1-jéig valószínűleg tetemesen gyarapodni fog. MUNKÁCSY Mihály-nak amaz ígéretét, hogy az országos kiállításon a «Krisztus a Kálvárián» című festményének szintén életnagyságu alakokkal külön kidolgozott feszület-csoportjával s egy nagyobb életképpel részt fog venni — a bizottság örömmel vette tudomásul. Szintén kedvezően fogadták TILGNER Viktor Bécsben tartózkodó magyar szobrász levelét, melyben tudatja, hogy műveit csoportosan szándékozik kiállítani s erre a célra 8 négyszögméternyi terület kijelölését kéri. A bizottság készséggel teljesíté e kérelmet s felhatalmazta a végrehajtó bizottságot, hogy szobrászoknak, a mennyiben csoportosan akarják műveiket kiállítani, hasonló eredményt tessen. SCHNIERER Gyula a kiállítási főépület előcsarnoka részére 5 felsőre mellszobrának elkészítésére STROBL Alajost véli felszólítandónak, mint a ki az opera számára csak nemrég készíttette el a király kitűnően sikerült mellszobrát. A bizottság KELETI Gusztáv és PERLAKY Kálmán bizottsági tagokat kérte fel, hogy a márvány mellszobor megrendelése céljából a művészszel érintkezésbe lépjenek. Végül KELETI Gusztáv, a végrehajtó-bizottság elnöke jelenté be, hogy BENCZUR Gyula a képzőművészeti szakosztály képes tárgymutatójának címrájzát magára vállalta s e napokban várható hazajövetele után el fogja készíteni. Az ülés ezzel véget ért.

~ A MARLBOROUGH-KÉPGYŰJTEMÉNYBŐL eddigéle eladott képek áráról és vevőiről egy francia szaklap a következő adatokat közli. Az angol kormány két festményt vásárolt a National Gallery számára: Rafael híres Madonna Ausideit, melyért, az ügynököknek adott összegeket is beleszámítva, majdnem két millió frankot fizettek, valamint I. Károlynak az angol történelemre nézve érdekes nagy lovasképét, mely 400,000 frankba került. Ezeket kívül eddigéle csak két festményt adtak el a gyűjteményből, t. i. Rubens két nagy arcképét. Egyik Rubensét, a másik nejét ábrázolja, ki csecsemőt dédelget. E képet Brüsszel városa ajándékozta az első Marlborough hercegnek és jelenlegi birtokosának 760,000 frankjába került. Fourment Helénának nem kevésbé híres képét, melyet az elhunyt herceg életében többször restauráltak, 500,000 frankon vásárolták meg. Mindkét festmény magántulajdonba ment át. A vevőkről eddigéle még semmi bizonyos nem jutott köztudomásra, annyi azonban már áll, hogy a festményeket nem vitték át Amerikába, hanem ellenkezőleg azok Párisba kerültek egy a haute finance körébe tartozó híres családhoz.

Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság nyomása.

„HARMONIA”

zongoratermében (váci-utca 3.) alábbi bécsi zongoragyárosok gyártmányai raktáron találhatók:

J. Heitzmann és fia

es. kir. udvari zongoragyáros.
Elsőrangú gyár, mely különösen arról nevezetes, hogy a legtartósabb hangszereket készíti. Zongorái az egész világon el vannak terjedve. S mindenütt egyaránt kelendőségnek és kedveltségnek örvendenek. Birja a legmagasabb kitüntéseket.

Zongorahangoló lakcíme
megtudható a „Harmonia” zeneműkereskedésben.

F. WOLLEK

Olcsó közép minőségű tetszetős zongorák.

ERHAR

világhírű zongorái.

Ezen hangszerek a zongoragyártás remekei közé tartoznak. Tartósságra utólérhetetlenek, ezen tulajdonságnak köszönheti a gyár nagy hírnevét.

Kaphatók:

Salon Stuez, diófa

„ „ „ fekete

kereszt-húrozott és egyszerű.

Schmidt Ferencz

Bösendorfer tanítványa.

Jó minőségű tartós zongorák:

Rövid salon, diófából

„ „ „ fekete

Arjegyzék küldetik díj nélkül.

Wessely Márton

zongoragyáros.

Különös specialitás az úgynevezett „Diminutiv” zongora, legkisebb alak s mégis erős, tömör hang. Bármilyen kicsi szobában is elfér. Az egész zongora 1 1/2 méter. Különféle érmek.

Hamburger Károly

bécsi zongoragyáros, készít kitűnő zongorákat, melyek a „Harmonia” zongorateremben folyton készletben tartatnak és jutányos áron kaphatók.

Stahl Ferencz

Kitűnő zongorákat készít, melyek nagy kedveltségnek örvendenek.

HESSE L.

nemcsak, hogy szakértelemmel kezeli a hangolást, hanem mint volt zongorakészítő a hangszerek javítását is magára vállalja.

HEITZMANN NÁNDOR

Jó minőségű tartós zongorák.

Rövid salon diófából

„ „ „ fekete

POKORNY

zongoráit ajánlja a közönség figyelmébe.

Nemecske József

== Mignon ==

zongorák. Tartós kitűnő hangszerek. Különösen ajánlatosak iskolák számára.

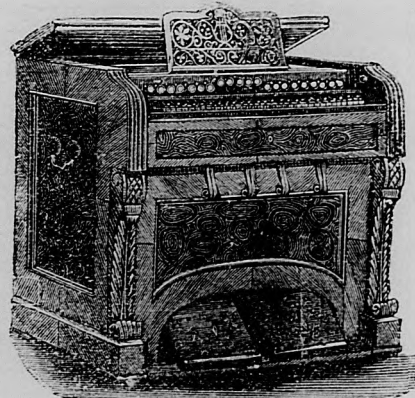
Zenetanárok lakcímei.

ZONGORA:

Bartay János, nemzeti zenédei t. váci-u. 10.
Deutsch Willy, bálvány-utca 18.
Drescher Raimund, kerepesi-ut. kerep. udv.
Erney József, nemz. zen. t., kerepesi-ut 24.
Gobbi Henrik, m. kir. orsz. zeneakadémiai tanár. Ferencz-József rakpart 18.
Klinger Sándor, sugár ut 23. III. em. 9. ajtó.
Kont Ilona, damjanich-utca 6.
Koschirz János, sugár-ut 89.
Major J. Gyula, váci-körút 17.
Rausch Károly, nemz. zenédei tan., Hunyady-utca 3.
Schütze Rezső, nemz. zenédei tanár, nagy korona-utca 4.
Sipos Antal, magán zeneakadémia tulajdonosa, Kecskeméti-utca „Geist”-ház.
Somogyi Mór, Zrínyi-utca 3. sz. I. em. 19. a.
Vajdaff Béla, nemz. zenédei tanár, külső dob-utca 49.

HARMONIUM ÉS ORGONA.

Erney József, kerepesi-ut 24.
ÉNEK.
Henderson Mary, aranykéz-utca 2. sz.
Igerciós Kataián, Lipót-utca 6.
Passy-Cornet Adel, m. kir. orsz. zeneakadémiai tanár asszony, muzeum-körút.
Schmidt József, Lipót-utca 19.
ZENESZERZÉS.
Breisach Izidor, váci-körút 29. III. em. 8.
Erney József, kerepesi-ut 24.
Major J. Gyula, váci-körút 17.
Nicolitsch Sándor, m. kir. orsz. zeneakadémiai tanár, Kazinczy-utca 17.
HEGEDŰ.
Gombi Alajos, nemz. zen. t., magyar-u. 36.
Kis Péter, nemz. zenédei tanár, Sándor-u. 5.
Mészáros Imre, nemz. zened. tr. távollátó-u. 10.
Pettykó Imre, Klauzál-utca 17.

A legkitűnőbb HARMONIUMOK

Tietz Péter utóda
Kotykievicz Teofil
gyára.

A legjobb minőségű harmoniumok nagy választéka. Hangverseny- és salon-harmoniumok. Prolongement és percussióval templomok és iskolák számára 100 forinttól felfelé.

Több évi jótállás.
Arjegyzékek kívánatra bérmentve küldetnek.

„Erste Productiv-Genossenschaft der Klaviermacher”

Arany- és más magas érmekkel kitüntetett gyár.

WIEN.

Verschiedene goldene Medaillen und andere hohe Auszeichnungen.

Bécsi zongoragyár Produktiv-szövetkezet

kitűnő gyártmányok, melyek minden tekintetben kiállják a versenyt a leghiresebb zongorákkal.

KAPHATÓK:

Barna egyszerű húrozott

Fekete egyszerű húrozott

Barna kereszt-húrozott

Fekete kereszt-húrozott

Egyedüli főraktárunk Budapesten (váci-utca 3. szám), a „Harmonia” zongorateremben.